

Olga Letka-Spychala

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Konceptualizacja wspomnień w polskim i rosyjskim przekładzie autobiografii Vladimira Nabokova *Speak, memory. An Autobiography Revisited*

Twórczość Vladimira Nabokova należała do charakterystycznych zjawisk literackich obecnych w rosyjskim i amerykańskim procesie historycznoliterackim XX wieku. Unikalność piśmiennictwa autora *Lolity* przejawiała się w jego szczególnym stosunku do słowa traktowanego jako żywy organizm o tajemniczej etymologicznej, morfologicznej i fonologicznej historii [Bodenstein 1977, 47]. By wydobyć potencjał asocjacyjny struktur leksykalnych, słowa-artefakty były poddawane literackim eksperymentom (gra słów) na płaszczyźnie syntaktycznej, semantycznej oraz brzmieniowej. Nie bez wpływu na kształt utworów pozostawał także bilingwizm pisarza, który dawał mu możliwość zręcznego i umiejętnego poruszania się w dwóch przestrzeniach lingwalnych – rosyjskiej oraz angielskiej. Wymownym przykładem „dialogu języków” są jego autoprzekłady czy też próby przetłumaczenia na język angielski *Eugeniusza Oniegina* albo *Bohatera naszych czasów*.

Bogata spuścizna V. Nabokova obejmuje nie tylko powieści, wiersze czy rozprawy teoretyczno-literackie, lecz także memuarystykę. Szczególne zainteresowanie kwestiami gatunkowymi, dążenie do stworzenia nowego kanonu prozy wspomnieniowej opartej na fragmentach eseistycznych [NDiaye 2012, 49–50] znacząco wpłynęły na układ i teksturę utworów biograficznych. W tym kontekście należy przypomnieć, że przed wydaniem książkowej wersji swej autobiografii V. Nabokov upowszechnił jej fragmenty w czasopiśmie w formie esejów, które zainicjował francuskojęzyczny utwór *Mademoiselle O* (1936 rok). Pierwszy zapis wspomnień ukazał się w języku angielskim w 1951 roku [*Conclusive Evidence*¹ (*Niezbite świadectwo*)]. Został on później gruntownie przeredagowany przez autora (rozbudowanie biografii ojca, poprawki w pierwszym rozdziale), który wprowadzenie zmian uzasadnił między innymi „niemożnością sprawdzenia własnej pamięci”,

¹ Wątpliwość Nabokova wzbudzał także tytuł *Conclusive Evidence*, który według niego zakładał tajemnicę, zagadkę kryminalną. Pisarz zaproponował więc zmianę na *Speak, Mnemosyne* lub *Anthemion*. Ostatecznie obie wersje uznano za zbyt trudne do wymówienia [NDiaye 2012, 50].

czyli skonfrontowania wspomnień z brakującymi faktami dotyczącymi historii rodzinnej [Nabokov 2004, 15]. W 1953 roku pod zmienionym tytułem *Другие берега* (*Tamte brzegi*) ukazał się rosyjskojęzyczny przekład utworu *Conclusive Evidence*. Z jednej strony stanowił on uzupełnienie „amnezycznych” braków oryginału, takich jak: „puste miejsca, zamazane strefy i domeny zamglenia”, z drugiej – obnażył trudności z przekazaniem myśli w języku ojczystym [Nabokov 2004, 16]. Fakt ten został odnotowany w prolegomenie do *Tamtych brzegów*:

Książkę *Conclusive Evidence* pisałem długo (1946–1950), ze szczególnie dręczącym wysiłkiem, pamięć bowiem nastrojona była wedle jednego kamertonu – muzycznie niedopowiedzianego, rosyjskiego, narzucałem zaś jej inny – angielski i rzeczowy. W powstałej książce wytrzymałość pewnych drobnych części mechanizmu budziła wątpliwość, wydawało mi się jednak, że całość działa dość sprawnie; wydawało dopóty, dopóki nie podjąłem się szaleńczego zadania przełożenia *Conclusive Evidence* na poprzedni, podstawowy swój język. Wyszły wtedy na jaw takie wady, tak ohydnie wysterczało to, co inne zdanie, tak wiele było luk i zbędnych wyjaśnień, że dokładny przekład na język rosyjski byłby karykaturą Mnemozyny [Nabokov 1988, 2–3].

Zangielszczenie „wtórnjej wersji rosyjskiej opowiedzianych wtórnie po angielsku rosyjskich wspomnień” [Nabokov 2004, 11]² zaowocowało pojawieniem się w 1966 roku najpóźniejszego i tym samym finalnego wariantu autobiografii – *Speak, memory: An Autobiography Revisited* (*Pamięci przemów. Autobiografia raz jeszcze*). W wymiarze czasowym obejmuje okres 37 lat, natomiast w przestrzennym sięga od rosyjskiego Sankt Petersburga po francuskie Saint-Nazaire. Różnice dostrzegalne w warstwie formalnej i treściowej omawianego tekstu wynikały głównie z predylekcji V. Nabokova do dokładnego i wiernego odtworzenia każdego detalu przeszłości, co w planie artystycznym prowadziło do nieustannego udoskonalania poprzednich przekazów. Licznym modyfikacjom nie oparł się motyw pamięci, który na przestrzeni lat konsekwentnie ewoluował w kierunku tematycznej dominanty. Boris Awierin wskazywał na pamięć jako nieodłączny składnik świata przedstawionego w takich utworach jak: *Obrona Łużyna*, *Dar*, *Lolita* czy *Maszeńka*. Badacz podkreślał, że bardzo często jej echo rozbrzmiewa w refleksjach bohaterów na temat czasu czy też w ich reminiscencjach o romantycznych, młodzieńczych uniesieniach (*Lolita*, *Maszeńka*) [Аверин, online].

Dla pisarza-emigranta funkcjonującego w dwóch różnych przestrzeniach komunikacyjno-kulturowo-społecznych (rosyjskiej i amerykańskiej) pamięć miała

² This re-Englishing of a Russian re-version of what had been an English re-telling of Russian memories in the first place, proved to be a diabolical task, but some consolation was given me by the thought that such multiple metamorphosis, familiar to butterflies, had not been tried by any human before [Nabokov 2000, 16].

jeszcze inny wymiar [NDiaye 2012, 51]. Była jedynym nośnikiem wspomnień o ojczyźnie, którą V. Nabokov opuścił w 1919 roku. Od tego momentu tworzył w wyobraźni obrazy „Rosji przenośnej”, tj. Rosji przedemigracyjnej, czasem wyidealizowanej. Proces mitologizacji nie zniekształcił autobiograficznego elementu, w jaki autor wyposażał swoje utwory. Ułatwiał on czytelnikom odczytanie i zrozumienie kodów w nich zawartych. Potwierdzenie tej tezy odnajdujemy w słowach Leszka Engelkinga:

Jedynie dzięki niej (autobiografii) czytelnik ma szansę dostrzec w doświadczeniach bohaterów powieści i opowiadań echa wydarzeń z życia pisarza. Ma też szansę zetknąć się z jego refleksjami wyrażanymi już nie w imieniu fikcyjnych postaci, tylko we własnym, a więc mogącymi pomóc w interpretacji dzieł literackiej fikcji, choć zawiera także fałszywe tropy i ukryte klucze [Engelking 1989, 81].

Przywołana wypowiedź w pewnym sensie koresponduje ze stwierdzeniem Georgesa Gusdorfa o tym, że istoty autobiografii należy „szukać poza prawdą i fałszem” [Gusdorf 1979, 263]. Wynika to ze specyfiki przedstawionego materiału opierającego się głównie na projekcjach Mnemozyny, która – mówiąc językiem V. Nabokova – ze względu na swoje „kapryśne i chimeryczne” usposobienie może „przyczynić się” do zdeformowania zarejestrowanych wspomnień. Należy podkreślić, że pamięć w ujęciu pisarza uobecnia się nie tylko w postaci mitycznej greckiej tytanydy. Odkrywa przed czytelnikami różne swe oblicza dające się ująć w ramy dwóch subkategorii: rzeczowej – PAMIĘĆ „JAKO TAKA” oraz abstrakcyjnej – PAMIĘĆ O (WSPOMNIENIA).

Niniejszy artykuł stanowi próbę analizy konceptualizacji WSPOMNIENI w oryginalnym utworze *Speak, memory* oraz wariantach w języku polskim i rosyjskim przygotowanych przez Annę Kołyszko oraz Siergieja Iljina. Konceptualizację za Zoltanem Kovecsesem [Kovecses 2011, 355] będziemy utożsamiać ze sposobem pojmowania określonego aspektu świata (przedmiotów, zdarzeń itd.) przybierającego postać mentalnych reprezentacji ustrukturyzowanych za pomocą modeli kulturowych, czyli ram pojęciowych³. Ze względu na to, że treść pojęciowo-doświadczeniowa może zostać wyrażona za pomocą różnych operacji konstruujących (ramowanie, kategoryzacja, metaforyzacja) to za zasadne uznajemy zastosowanie w niniejszej analizie narzędzi, którymi dysponuje poetyka kognitywna. Szczególną uwagę chcielibyśmy zatem poświęcić metaforze, traktując jako odzworowaniu jednego modelu poznawczego w drugim, polegające na strukturyzacji

³ W niniejszym artykule pojęcia, takie jak „rama”, „domena”, „model kulturowy”, „model poznawczy”, stosujemy zamiennie.

lub restrukturyzacji domeny docelowej za pomocą pojęć przeniesionych z domeny źródłowej [Stockwell 2006, 153].

Przyjrzyjmy się zatem bliżej wyekscerpowanym z Nabokovowskiego tekstu egzemplifikacjom, by na ich bazie zrekonstruować i omówić charakterystyczne rzutowania, zachodzące w układzie domena źródłowa – PAMIĘĆ O ⇒ domena docelowa⁴ (bliższa fizycznemu doświadczeniu).

Zestawienie 1

Oryginał	Over and over again, my mind has made colossal efforts to distinguish the faintest of personal glimmers in the impersonal darkness on both sides of my life [Nabokov 2000, 25].
Przekład w języku polskim	Mój rozum nie ustaje w ogromnych staraniach, żeby z owych bezosobowych ciemności po obu stronach życia wychwycić bodaj najdrobniejsze przebliski osobiste [Nabokov 2004, 27].
Przekład w języku rosyjskim	Снова и снова разум мой напрягается в колоссальных усилиях высмотреть малейший луч личного среди безличной тьмы по оба предела жизни [Набок, online].

W zestawieniu 1 mamy do czynienia z wyrażeniem metaforycznym UMYŚL TO MAGAZYN („my mind has made colossal efforts to distinguish the faintest of personal glimmers”), któremu strukturę nadaje następujący zbiór odwzorowań:

Domena źródłowa:

UMYŚL

Domena docelowa:

MAGAZYN

Odwzorowania

informacje, wspomnienia

⇒ zasoby

pamiętanie

⇒ przechowywanie, magazynowanie

przypominanie

⇒ wydawanie dóbr

Zauważamy, że wyodrębniona metafora skupia się na wybranych fasetach domeny docelowej, takich jak zasoby, cykl ich przechowywania oraz wydawania.

⁴ George Lakoff i Mark Johnson poruszyli problem kierunku metaforycznych rzutowań zachodzących pomiędzy dwiema domenami. Według nich rzutowanie w metaforze X to Y odbywało się na zasadzie powiązania domeny abstrakcyjnej, skomplikowanej (X) z domeną bardziej konkretną ułatwiającą odpowiednie odczytanie (Y). Do domen źródłowych badacze zaliczyli: ruch, położenie, zawieranie (w/poza), dystans, wielkość, kierunek (góra/dół), postrzeganie, jasność, ciężar, temperaturę. Po stronie domen docelowych umieścili: czas, życie, myślenie, rozumowanie, komunikację, umysł, emocje, intencje, przyczynowość, moralność, miłość, małżeństwo. Zdaniem lingwistów domeny abstrakcyjne nie mogły być konceptualizowane same w sobie. Dostęp do nich umożliwiała jedynie metafora. Kierunek metaforycznego rzutowania nie był arbitralny i nie ulegał zmianie co potwierdzało tezę o jednokierunkowości relacji zachodzących w obrębie danej metafory [Lakoff, Johnson 2010, 53–55].

Podobieństwo pomiędzy UMYSŁEM a MAGAZYNEM wiąże się z tym, że pierwszy komponent jest konceptualizowany jako miejsce przeznaczone do magazynowania informacji o doświadczeniach, drugi – to rodzaj „budowli”, w której jest przechowywany określony asortyment. W ujęciu V. Nabokova procesowi „pamiętania” nie towarzyszy tak ogromny trud (ang. „collosal effort”, pol. „ogromne starania”, ros. „колоссальные усилия”) jak przypominaniu. Wydobycie wspomnień, czyli odtworzenie wrażeń zmysłowych, wymaga od przypominającego wysiłku polegającego na użyciu specyficznych strategii przeszukiwania informacji w pamięci. Pozwala to na wygenerowanie metafory PRZYPOMINANIE TO WYSIŁEK funkcjonującej w ten sam sposób w tekście wyjściowym i w przekładach. Nadzędnym elementem w tej konstrukcji jest predykat „to distinguish” (odróżnić, rozróżnić, rozpoznać) odnoszący się do wzroku, zmysłu który przez Vladimira Nabokova jest najbardziej faworyzowany. Przesunięcie znaczenia w tym przypadku dostrzegamy jedynie w polskiej wersji – tam Anna Kołyszko wykorzystwała ekwiwalent bliższy układowi czuciowemu („wychwycić”). Dla porównania w tekście rosyjskim występuje odpowiednik „высмотреть” pokrywający się znaczeniowo z metaforą w przekazie pierwotnym: PRZYPOMINANIE TO WYPATRYWANIE.

Prześledźmy dalszą konceptualizację reminiscencji zwerbalizowanych przez V. Nabokova jako „the faintest personal glimmers” („najślabsze osobiste iskry”). W polsko- i rosyjskojęzycznej wersji (pol. „najdrobniejsze przebliski osobiste”, ros. „малейший луч личного”) przymiotnik pozostaje w stopniu najwyższym, a więc formie, w jakiej występuje w tekście prymarnym („the faintest”). Przekształceniu ulega jego znaczenie. Pierwotnie wskazywało na niewielką siłę fizyczną „osobistych iskier”, natomiast autorzy przekładów zaakcentowali nieduży rozmiar „przeblisków” czy też występującego w liczbie pojedynczej „promienia” (ros. „луч”). Translady posiadają wspólne cechy z translandem – reprezentują zjawiska percypowane wzrokiem, jednakże tylko w polskim wariacie wyeksponowano ich krótkotrwałość i ulotność. Zauważamy zatem, że w złożonym procesie metaforyzacji nastąpiła transpozycja zewnętrznych atrybutów modelu poznawczego WSPOMNIENI do skonkretyzowanej smugi świetlnej.

Na szczególną uwagę zasługuje także specyficzna gra słów zastosowana przez V. Nabokova będąca, rzecz jasna, znakiem rozpoznawczym jego poetyki. Wymownym przykładem są charakterystyczne zestawienia: „personal–impersonal” („osobista/personalna–„nieosobista/bezдушna”), „glimmers–darkness” („promyki–ciemność”). Gdy przyjrzymy się ich przekładom to zastrzeżenia może budzić dobór środków dekodujących pierwsze wyrażenie („personal–impersonal”). A. Kołyszko w charakterze bliskoznaczników wykorzystwała zwroty „osobiste–bez-osobowe”, Pijn – „личный–безличный”. Zastosowane translady w całości powielają

konstrukcję słowotwórczą tekstu wyjściowego opartą na derywacji prefiksальной: im-personal/ bez-osobowy/ без-личный, ale wykazują jedynie częściową semantyczną relewancję.

Podobne doznania wizualne oparte na „grze ze światłem” stanowią grunt dla metafor konceptualnych występujących w zestawieniu 2 nieco „zdominowanym” przez schematy TAJEMNICY, PRZEBUDZENIA oraz BŁYSKÓW.

Zestawienie 2

Oryginał	Initially, I was unaware that time, so boundless at first blush, was a prison. In probing my childhood (which is the next best to probing one’s eternity) I see the awakening of consciousness as a series of spaced flashes, with the intervals between them gradually diminishing until bright blocks of perception are formed, affording memory a slippery hold [Nabokov 2000, 27].
Przekład w języku polskim	Z początku byłem nieświadom, że czas, na pierwszy rzut oka tak bezmierny, jest więzieniem. Kiedy zgłębiam swoje dzieciństwo (co stanowi namiastkę zgłębiania własnej wieczności), widzę przebudzenie świadomości jako ciąg przerywanych błysków , przy czym odstępy między nimi stopniowo się zmniejszają aż do ukształtowania się jasnych bryli percepcji, które dają pamięci śliski punkt oparcia [Nabokov 2004, 30].
Przekład w języku rosyjskim	Поначалу я не совсем понимал, что безграничное, на первый взгляд, время, есть на самом деле тюрьма. Я изучаю мое младенчество (что представляет собой наилучшее приближение к изучению собственной вечности) и вижу пробуждение самосознания, как череду разделенных промежутками вспышек – промежутками , мало-помалу уменьшающимися, пока не возникают яркие кубики восприятия, по которым память уже может карабкаться, почти не соскальзывая [Nabokov, online].

W ujęciu V. Nabokova domena ПАМЯТЬ O sprowadza się do wspomnień o bliskich mu osobach, wydarzeniach oraz obiektach, które w istotny sposób ukształtowały i odcisnęły swe piętno na dorosłym życiu. W autobiografii pojawienie się poszczególnych elementów wiąże się z powrotem do odległych rejonów beztroskiego dzieciństwa oraz próbą ich eksploracji. Zanurzenie się we „wspomnieniowej materii” (ang. „in probing my childhood”) jest więc tożsame z sondowaniem własnej, istniejącej poza czasem, wieczności („probing one’s eternity”). Z aktem przypominania łączy się czasownik „to probe” (sondować, badać) przetransponowany do ramy pojęciowej TAJEMNICY i będący językową realizacją metafory DZIECIŃSTWO TO TAJEMNICA. W wyniku analogicznych odwzorowań metafora ta zyskuje identyczną interpretację w wariancie A. Kołyszko („kiedy zgłębiam swoje dzieciństwo”) oraz S. Iljina („Я изучаю мое младенчество”). W obu przypadkach profiluje ona relację „PRZENIKANIA DO WEWNĄTRZ”. W wersji polskiej przyimek „in” został zastąpiony relatorem przysłownym „kiedy”, w rosyjskiej w tym miejscu pojawił się zaimek osobowy „ja”. Ponadto przeformułowaniu kategoriaalnemu

uległ wyraz autosemantyczny „probing” (sondowanie), funkcjonujący w oryginale w formie gerundialnej. Choć rzeczowniki odczasownikowe występują w języku polskim i rosyjskim, to tłumacze, zapewne z powodu uniknięcia powtórzeń danego leksemu („kiedy zgłębiam” – „namiastka zgłębiania”, „я изучаю – приближение к изучению”), celowo nie zdecydowali się na ich użycie.

Równie interesujące ujęcie wspomnień prezentuje egzemplifikacja, w której są one konceptualizowane w obrębie ramy BŁYSKÓW i PRZEBUDZENIA ŚWIADOMOŚCI: „I see the awakening of consciousness as a series of spaced flashes, with the intervals between them”. W zasadzie model ŚWIATŁA konstytuuje relację konwergencji pomiędzy obiema domenami. Zarówno błyski, jak i przebudzenie ewokują nagle nastąpienie jasności konotującej wyjście z mroku oraz przejście w inny stan świadomości (przebudzenie ze snu). Odwzorowania te zostały ujawnione w obu tłumaczeniach: „widzę przebudzenie świadomości jako ciąg przerywanych błysków”/ „вижу пробуждение самосознания, как череду разделенных промежутками вспышек”, zachowujących formę i strukturę oryginalnego sformułowania. Pewien dysonans wprowadza czasownik „I see” (pol. „widzę”, ros. „я вижу”). Dany predykat nie tylko odsyła do zmysłu wzroku, ale co więcej „stwierdza” istnienie danego obiektu w świecie materialnym. Na pozór alogiczne więc „widzenie” nieuchwytnego przebudzenia świadomości zyskuje w ujęciu V. Nabokova nieco szerszy kontekst, bowiem tę czynność możemy rozpatrywać w kategorii przywoływania/przypominania zarejestrowanych wspomnień.

Podstawę metafor pojęciowych PRZEBUDZENIE TO SERIA BŁYSKÓW oraz PRZEBUDZENIE TO PRZYPOMINANIE tworzą poszczególne fasety odwzorowywane w obu modelach. Wyrażenia ilościowe: ang. „series”, pol. „ciąg”, ros. „чередa” wzbogacają je o dodatkowe atrybuty, którymi są POWTARZALNOŚĆ/WIELOKROTNOŚĆ. Charakterystyczna regularność pojawiania się WSPOMNIENÍ-BŁYSKÓW zostaje zakłócona, o czym świadczą jednostki leksykalne, takie jak: ang. „spaced”, pol. „przerywane”, ros. „разделенные промежутками”. Odstępy pomiędzy poszczególnymi seriami błysków stopniowo ulegają zmniejszeniu. Prowadzi to do uformowania „jasnych brył percepcji” zwiastujących stopniowe odzyskiwanie świadomości. Wbrew pozorom wspomniane monolity nie dają Nabokovowskiej pamięci stabilnego gruntu. Śliskość powierzchni i potrzeba posiadania „oparcia” sprawia, że jest ona „twarem” zależnym i słabym.

Gdy zestawimy ten fragment z obydwoma przekładami, to dostrzeżemy, iż A. Kołyszko jest bliższa oryginałowi, gdyż jej tłumaczenie opiera się na dosłownym odtworzeniu poszczególnych słów: „bright blocks of perception are formed, affording memory a slippery hold” – „ukształtowanie się jasnych brył percepcji, które dają pamięci śliski punkt oparcia”. S. Iljin stosuje modulację, ponieważ

przenosi ognisko uwagi z „jasnych bloków percepcji” na wdrapującą się na nie pamięć: „не возникают яркие кубики восприятия, по которым память уже может карабкаться, почти не соскальзывая”. Rzecz jasna, całkowita rezygnacja z transpozycji motywu oparcia oraz jego zastąpienie obrazem spersonifikowanej pamięci nie powoduje poważniejszych strat w planie ilościowym, ale doprowadza do zubożenia treści oryginału.

Odmienny, bo nie optyczny, sposób konceptualizacji wspomnień został przedstawiony w zestawieniu 3. Jest on częściowo oparty na metaforze orientacyjnej cechującej się tym, że jedno pojęcie nadaje strukturę przestrzenną innemu pojęciu [Lakoff, Johnson 2010, 56].

Zestawienie 3

Oryginał	I have journeyed back in thought – with thought hopelessly tapering off as I went – to remote regions where I groped for some secret outlet only to discover that the prison of time is spherical and without exits [Nabokov 2000, 42].
Przekład w języku polskim	Podróżowałem myślą wstecz – a im dalej się zagłębiałem, tym tragiczniej się ona kurczyła – do odległych rejonów, w których szukałem tajnego przesmyku, lecz odkrywałem jedynie, że więzienie czasu jest kuliste i że nie ma z niego żadnych wyjść [Nabokov 2004, 45].
Przekład w języku rosyjskim	Я забирался мыслью назад в отдаленные области – и чем дальше я заходил, тем безнадежней сужалась мысль , – чтобы нащупать там некий тайный проход, но обнаруживал лишь, что тюрьма времени шарообразна и выходных дверей не имеет [Набоков, online].

W tekście pierwotnym za specjalną realizację koncepcji wspomnień odpowiada metafora PRZYPOMINANIE TO PODRÓŻ WSTECZ. W celu przeanalizowania poszczególnych mapowań, które zachodzą w obrębie domeny WSPOMINANIE oraz PODRÓŻ oprzemy się na zestawie odwzorowań opracowanym przez Z. Kovecsesa analizującego metaforę ŻYCIE TO PODRÓŻ [Kovecses 2006, 186]:

Domena źródłowa:

WSPOMINANIE

Domena docelowa:

PODRÓŻ (WSTECZ)

Odwzorowania

wspominający

⇒ podróżny

myśl

⇒ środek umożliwiający podróż

odtworzenie wspomnień

⇒ cel podróży

przeszłość

⇒ przemierzony dystans

luki w pamięci

⇒ przeszkody

Kategoryzacja wspomnień bazuje w dużej mierze na relacji odpowiedniości pomiędzy ramami. W omawianej konstrukcji metaforycznej ulegają wyeksponowaniu ich „prototypowe”, nadrzędne aspekty. Pierwszym z nich jest podróźny – osoba wspominająca, czyli autor danego memuaru. Wyrusza on na wyprawę do swej przeszłości, a środkiem umożliwiającym przemieszczenie się pozostaje myśl. By dotrzeć do celu, wędrowiec musi pokonać nie tylko odległość (przeszłość), lecz także i przeszkody w postaci luk w pamięci.

Pierwszą trudnością, na jaką napotyka tłumacz, jest wybór formy gramatycznej orzeczenia „to have journeyed”. Występuje ono w pierwowzorze w Present Perfect, czasie opisującym czynność wykonaną w przeszłości, która ma swój widoczny skutek w teraźniejszości. Wprawdzie autorzy obu tłumaczeń decydują się na wyrażenie komunikatu w czasie przeszłym („podróżowałem”, „я забирался”), jednakże zaproponowane przez nich korelaty nie reprezentują tożsamyh pól semantycznych. W odróżnieniu od A. Kołyszko S. Iljin nie wykorzystuje najbliższego, słownikowego ekwiwalentu, tylko postanawia wybrać synonimiczny, aczkolwiek odleglejszy znaczeniowo predykat „забираться” desygnujący proces docierania do trudno dostępnego miejsca. Na tej podstawie możemy uznać, że koncept wspomnienia/wspominania w rosyjskojęzycznym tłumaczeniu zyskuje dodatkowe właściwości, przez co nie jest adekwatny w stosunku do obrazu prezentowanego w tekście oryginalnym. W analizowanej metaforze markerem relacji przestrzennej jest przysłówek „back” wskazujący na ruch do tyłu (pol. „wstecz”, ros. „назад”). Sugeruje on powrót do czegoś, co było, a więc przeszłości nacechowanej, jak już zdążyliśmy się przekonać, ogromnym dystansem. Takie ujęcie zostało odtworzone w obu tłumaczeniach. Transformacji został poddany inny komponent – myśl. Jest ona u V. Nabokova swoistym „środkiem transportu” – „I have journeyed back in thought”. Występujący w wyrażeniu metaforycznym przyimek „in” podkreśla, iż podróż odbywa się W MYŚLI, a nie jak to ma miejsce w tłumaczeniach – MYŚLĄ (pol. „podróżowałem myślą wstecz”, ros. „Я забирался мыслью назад”).

Reasumując, w oryginalnym utworze V. Nabokova oraz jego tłumaczeniach pamięć funkcjonuje w swej „czystej postaci” oraz w formie wspomnień. Bardzo często ich rama kontekstowa ulega rozszerzeniu. Wpływa to na ich konceptualizację, którą „obudowują” skorelowane z nimi schematy wyobrazeniowe CZASU, uszczegółowiona postać PRZESZŁOŚCI oraz powstałe na tej bazie wizualizacje JASNOŚCI, SMUGI ŚWIATŁA, SERII BŁYSKÓW czy też bardziej abstrakcyjna PODRÓŻ. Dominacja takiej obrazowości oraz efektów wizualnych została inkorporowana do tekstu sekundarnego. Poważniejszym wyzwaniem translatorskim okazał się jednak równoważny przekład, szczególnie w warstwie stylistyki. I choć dostrzegamy w tym planie pewne przesunięcia, to nie są one na tyle poważne, by zniekształcić i zakłócić pierwotny przekaz.

Bibliografia

- Averin Boris. 1994. *Genij total'nogo vospominaniâ. O proze Nabokova*. „Zvezda” № 4. (online) <http://magazines.russ.ru/zvezda/1999/4/averin.htm> (dostęp 25.03.2018) [Аверин Борис. 1994. *Гений тотального воспоминания. О прозе Набокова*. „Звезда” № 4. (online) <http://magazines.russ.ru/zvezda/1999/4/averin.html> (дostęp 25.03.2018)].
- Bodenstein Jurgen. 1977. *The Excitement of Verbal Adventure. A study of Vladimir Nabokov's Prose*. Heidelberg: Ripol Classic Publishing House.
- Engelking Leszek. 1989. *Vladimir Nabokov*. Warszawa: Czytelnik.
- Gusdorf Georges. 1979. *Warunki i ograniczenia biografii*. Przeł. Barczyński J. „Pamiętnik Literacki” z. 1: 264–265.
- Nabokov Vladimir. 1988. *Tamte brzegi*. Przeł. Siemaszko E. Kraków: Oficyna Literacka.
- Nabokov Vladimir. 2000. *Speak memory: An autobiography revisited*. Londyn: Penguin Book.
- Nabokov Vladimir. 2004. *Pamięci przemów. Autobiografia raz jeszcze*. Przeł. Kołyszko A. Warszawa: „Muza”.
- Nabokov Vladimir. *Pamât' govori. K voprosu ob avtobiografii Vladimira Nabokova*. Per. s angl. âz. Pî'in S. (online) <https://www.litmir.me/br/?b=90025> (dostęp 25.03.2018) [Набоков Владимир. *Память говори. К вопросу об автобиографии Владимира Набокова*. Пер. с англ. яз. Ильин С. (online) <https://www.litmir.me/br/?b=90025> (дostęp 25.03.2018)].
- NDiaye Iwona Anna. 2012. *O pamięci w literaturze rosyjskiej. Rozmowy najważniejsze*. Olsztyn: Stowarzyszenie Artystyczno-Kulturowe „Portret”.
- Kovecses Zoltan. 2011. *Język, umysł, kultura. Praktyczne wprowadzenie*. Przeł. Kowalcze-Pawlik A., Buchta M. Kraków: Universitas.
- Lakoff George, Johnson Mark. 2010. *Metafory w naszym życiu*. Przeł. i wstępem opatrzył Krzeszowski T.P. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Stockwell Peter. 2006. *Poetyka kognitywna. Wprowadzenie*. Red. Tabakowska E. Przeł. Skucińska A. Kraków: Universitas.

Summary

The conceptualization of memories in the Polish and Russian translations of Vladimir Nabokov's autobiography *Speak, memory: An Autobiography Revisited*

The main aim of this article is to analyze the conceptualization of memories in Vladimir Nabokov's memoir, *Speak memory: An Autobiography Revisited* and its Polish and Russian translations. The article uses the devices of cognitive linguistics. Nabokov's text contains three types of conceptual metaphors based on visual effect: MEMORIES ARE A SERIES OF FLASHES, MEMORIES ARE PERSONAL GLIMMERS and TO RECOLLECT IS TO JOURNEY BACK. Such metaphorical images are conveyed in translations in which many semantic shifts and transformations occur.

Key words: memories, conceptualization, translation, Polish, Russian, Vladimir Nabokov

Kontakt z Autorką:
olga.letka@uwm.edu.pl